

A. POLGÁRISKOLAI TANÁRKÉPZÉSRŐL.

A polgáriskola reformjának kérdése egész terjedelmében napirendre van tűzve. Az iskolai reformkérdésekben mindig elsőrendű fontosságú a tanárképzés kérdése, a tanárság lévén az a hajtó erő, mely az iskolaszervezeteket működésben tartja. A hajtó erőnek öszhangban kell lennie a működésben tartandó szervezettel; akár túlságos magasra legyen feszítve, akár túlságos alacsonyra szorítva, egyaránt veszélyeztetheti a szervezet helyes működését.

Hogy milyen szervezete legyen jövőre a polgáriskolának, erre a kérdésre sokféle a felelet eddig is s még többféle lehetséges. A szélsőségek ezek: az egyik, hogy a polgáriskola vagy nélkülözhető, vagy legalább a jobban kifejlesztett vagy egy kissé bővített elemi iskolával pótolható; a másik, hogy a polgáriskola a gymnasiummal és reáliskolával egyenlőrangú, specialis tanulmányi rendjétől eltekintve — minden viszonylataiban amazokkal azonos törvényes intézkedések alá vonandó új középiskola. A bővített elemi iskola tanítószemélyzetét össze lehetne állítani az elemi iskolákra képesített tanítók közül, válogatással vagy a nélkül; a válogatáshoz esetleg segédeszközzül lehetne alkalmazni egy kis pótlóvizsgát felét, de a külön képzés nélkülözhető volna. Az új középiskolára pedig a középiskolai törvény többi intézkedéseivel együtt kiterjedne a tanárok képzésére vonatkozó fejezet is. Egyik szélsőségnek sem postulatuma a külön polgáriskolai tanárképzés. A szélsőségek közé eső tarka változatokkal nem akarok foglalkozni, csak azt az alakot veszem figyelembe, a melyik erre első sorban tarthat jogot. Ez a törvénykönyvünkbe iktatott polgáriskola. Törvénybe iktatva a Csengeri fogalmazásában, és behatóan értelmezve Csengerinek a polgáriskolákat tárgyaló értekezéseiben. Lényegében ugyanezen alak mellett foglalt állást az Országos Tanügyi Kongresszus polgáriskolai szakosztálya is, mert hogy az egyik rész hat-

osztályúnak akarja megtartani, a másik hétéosztályúvá bővíteni, ez nem tipikus különbség. *Ez a polgáriskola egy önálló, sajátcéllú iskolatypus*, a melyet tanulság kedvéért lehet ugyan összemé-regetni a népiskolával is, a középiskolával is, a szakiskolákkal is, de azonosítani egyikkel sem. Nem a többiek chablonjait kell rá-húzni, hanem minden viszonylatát a maga szempontjából itélni meg és ahhoz alkalmazni. Ez nem zárja ki, hogy egyes intézke-dések azonosak lehessenek, de hogy melyek legyenek azok, azt minden egyes esetben a szükségletek külön megvizsgálása és össze-vetése dönti el.

A törvényszerű polgáriskola tanárainak képzése is ilyen módon teendő vizsgálat tárgyává. Reformról lévén szó, első feladat a meglevő állapotot szemügyre venni, mert ez a reform objectuma. A kik e folyóiratban a polgáriskolai reformról írtak, kiterjeszték figyelmüket a tanárképzés mostani állapotára is. De tiszta képet azokból az olvasó nem nyerhetett. Az egyik túlságosan is föbe dicséri, a másik hajlandó a keresztvizet is leszedni róla. Pedig nagyon rá volna szorulva ez ügy a tárgyilagos ismertetésre, mert a közvetlenül érdekelteken kívül alig ismeri valaki. Nem egészen indokolt ugyan, hogy a tárgyilagos ismertetésre épen egy közvet-lenül érdekelt vállalkozzék, de mégis megkísértem, hátha — épen azért — sikerülni fog.

A polgáriskolai tanárképzést jelenleg egy tanítóképző végzi. Ez a szembeállítás már magában is nagyon jellemzi a helyzetet, — de nem azért hoztam föl, hanem, hogy előre is mentségem legyen arra az esetre, ha bele találok esni a szokásos confusióba s hol tanárnak, hol tanítónak emlegetem a polgáriskolaiakat. Ezt a con-fusiót maga a Népoktatási Törvény kezdte s azóta benne vagyunk, a míg egy új törvény ki nem ránt belőle.

A Népoktatási Törvény a polgáriskolai tanítók képzéséről nem intézkedett. Ennek valószínű magyarázata az, hogy a tör-vényjavaslatból maga a polgáriskola is hiányzott, az csupán felső-népiskolát tervezett, ennek számára a külön képzést nem tartotta szükségesnek, csupán egy pótlóvizsgálatot rendelt el azok számára, a kik az elemi tanképesítő vizsgálatot már letették. A bizottsági tárgyaláson sikerült Csengerynek bevinni a polgáriskolát a tör-vénybe; ennek a polgári iskolákról szóló C) pontja teljesen a Csengery fogalmazása. Ebben nincs szó a tanítóképzésről, mert

arról a törvény külön fejezete rendelkezik. És valószínűnek tartom, hogy Csengery meglegedvén egyelőre az elért compromissummal, a mely szerint a miniszteri javaslat felső népiskolája mellett az ő polgári iskolája is törvénybe iktattatott, nem akarta tovább hajszolni az ezzel járó összes követelményeket, hanem bízta a többit az időre. Így aztán a javaslat pótlóvizsgálatos szakasza a következő szöveggel került a törvénybe: (103. §.) «A kik felsőnépiskolai és polgári iskolai tanítói állomásra akarják magukat képesíteni, azoknak a 102. §-ban megállapított vizsgán * kívül a felsőnépiskola vagy polgári iskola tantárgyaiból és azoknak tanítási módszeréből, a kormány által arra rendelt hatóság előtt, még egy szigorlatot kell kiállaniok». Pedig, hogy másnemű képzettségű tanárokat kívánt Csengery a polgáriskolákba, azt minden későbbi szava és egész tevékenysége tanusítja. Már a törvénynek egy későbbi pontjába (135. §.) bevette ezt: «Polgári iskolába kivételesen oly szakferfiak is meghivathatnak szaktanítóknak, a kik tanítói oklevéllel nem bírnak ugyan, de egyes tudományok több évi folytonos művelése által az irodalom terén magokat kitüntették». — 1879-ben, midőn egy miniszteri enquêten a polgáriskolával összefüggő kérdések tárgyalattak, Csengery épen abban látta föelönyét a polgáriskoláknak a felsőnépiskola fölött, hogy így a gyermek két évvel előbb kerül «magasabb képesítéssel és szakképzettséggel bíró tanítók és tanárok» keze alá, s nem kell hat évig, rendszerint egyetlen tanítótól töredékes tanításban részesülnie. — A 70-es években, mint a fővárosi iskolaszék polgáriskolai szakosztályának elnöke, rendszerré tette, hogy a főváros polgáriskoláihoz csupa középiskolákra képesített tanárok választassanak. Akkor volt az az ideiglenes túltermelés középiskolai tanárjelöltekben, mely ezt lehetségessé tette, sőt a vidéki polgáriskolákhoz is jelentékeny hányad jutott belőlük. Ezekből állapítható meg, hogy milyen képzettséget kívánt Csengery a polgáriskolai tanároktól.

De e mellett a 103. §-ban jelzett forrást is csakhamar megnyitotta a kormány. Már 1870-ben kiadta a pótló vizsgálatot szabályozó rendeletet s végrehajtásával a *budai* elemi tanítóképző igazgató tanácsát és tanári karát bízta meg. A vizsgálobizottság, bár igen szerény mértéket alkalmazott s pl. a tör-

* Az elemi iskolai tanítóságra képesítő vizsgálatról van szó.

vény által a polgáriskola «tantárgyaiból» kívánt vizsgálatot úgy értelmezte, hogy «tananyagából», mégis olyan szomorú tapasztalatokat szerzett, hogy sürgős szükségnek mondta ki a külön *képzést* is. Ennek engedve, a kormány 1873 őszén tanfolyamokat rendezett be ugyancsak a budai tanítóképzőben a polgáriskolai tanárképzésre. Ebből fejlődött az elmúlt 24 év alatt az az intézet, a melyet alkalmatlanul hosszú neve helyett röviden «Pædagogium»-nak szoktak emlegetni, s a melyben a polgáriskolai tanárképzés folyik, belső, tanulmányi szervezetében folytonosan módosítgatva, de különben az egész negyedszázadon át megtartva ideiglenes, tanfolyamszerű jellemét.

A tanfolyam mindjárt három szakcsoporttal nyílt meg. Az első hét évben két éves volt, de már 1881-től kezdve három évre bővült s azóta ilyen, eltekintve az ideiglenesen fenállott ipari és rajzi szakcsoportoktól, melyek négy évesek voltak. A rajzszakcsoport most van kiköltözöben. Ezen kívül a többi szakcsoport: *A)* a nyelv-történettudományi, *B)* a mennyiség-természettudományi, *C)* a művészeti (zenei). Van egy pótlékszakcsoport: a torna, a mely tárgykörére nézve önálló ugyan, de külön növendékei nincsenek. Valamennyi csoport ösztöndíjas növendékére kötelező az egész tanfolyam alatt a tornázásban való résztvevés s a kik közülök annyira viszik, azok külön vizsgálaton tornatanítókká képesíttetnek. Ennek az intézkedésnek jó egészségi hatása mellett megvan az a jó oldala, hogy a polgáriskolákban a külön tornatanári állást nélkülözhetővé teszi.

Valamennyi szakcsoport közös tárgyai: a pædagogiai tárgyak (psychologia, logika, nevelés- és oktatástan, a pædagogia története), magyar nyelv és irodalom.

Szaktárgyak az *A)* szakcsoportban: magyar nyelv, irodalom, és irodalomtörténet; német nyelv és irodalom; történelem, alkotmánytan és jogi tárgyak; földrajz és statisztika. A csoporton belül szakköröket szokás megkülönböztetni; így itt a két első tárgy teszi a nyelvtudományi kört, a két utolsó a történettudományi kört. De külön egy körből képesítés nem szerzhető, csak a teljes szakcsoportra adatik oklevél; meg van azonban engedve, hogy a vizsgálat körökre szaggatva, két részletben legyen letehető.

Ezen a szakcsoporton 1890 óta a német nyelvi tárgyak két külön cursusban adatnak elő. A «felsőbb» tanfolyamba csak azok vétetnek föl, a kik a nyelvet bírják, ott aztán nagyobb óraszámban

szélesebb körű irodalmi és irodalomtörténeti tanulmányokkal foglalkoznak. Az «alsóbb» tanfolyamon a németül nem tudók számára a német nyelv mint nyelvészeti segéd tárgy szerepel. Képesítést a német nyelv tanítására csakis a felsőbb tanfolyam hallgatói szerezhetnek s így most el van kerülve, hogy németül nem tudó németnyelvtanárok képesíttessenek.

A B) szakcsoport tárgyai: algebra, geometria, kereskedelmi és politikai számtan, könyvvitel, ábrázoló geometria, physika kosmographiával, chemia, állattan, növénytan, ásványtan és földtan, mezői gazdaságtan. Az első öt tárgy a mennyiségtudományi kör, az utolsó hat tárgy a természettudományi kör.

A zenei szakcsoporttal most nem kívánok foglalkozni.

Hogy a tárgyak milyen terjedelemben adatnak elő, arra nézve nem fogom a tervet citálni. Először azért, mert nagyon hosszú volna, másodsor, mert egy rakás czim felsorolása magában úgy sem sokat mond. Talán tájékoztatóbb lesz a következő, nagyjában való jellemzés: a három éves tanfolyamnak körülbelül fele arra megy rá, hogy a szaktanulmányokban a középiskolák érettségijének színvonala eléressék, a másik fele azután ezen felül megy annyira, a mennyire a megadott keretben és időben egyáltalában lehetséges.

Hogy miért kell az időnek felét középiskolai tanulmányokra fordítani, azt megmagyarázza a fölvétel. A fölvételi föltételek nagyon fényesen voltak annak idején megállapítva. Az érettségi magában még nem is volt elég: fölvételi vizsgálattal kellett volna még azok közül is a javát kiszedni; a tanítói oklevél, csak ha legalább «jó» volt, adott jogot a belépésre. A 70-es években még aránylag szép számmal jelentkeztek az érettségisek, egy párszor alkalmazásba jött a fölvételi vizsgálat is, de mert a tolongás nem volt túlságos, ez csakhamar kiment a használatból. A 80-as évek folyamán aztán mind inkább apadt az érettségisek száma s ma már kivétel számba megy egy-egy ilyen. Már régen megállapodottnak tekinthető, hogy a tanítói oklevél és az azzal járó képesség az az alap, a melyre a tanfolyamnak tanulmányi rendjét építenie kell. Igaz, hogy most már az elemi tanítóképző is négy. évfolyamú, mint a felgymnasium, de szakiskola lévén, főtörekvése az, hogy növendégeit tanítókká nevelje, ezért be kell őket vezetnie a pædagogia elméletébe és gyakorlatába s idejének javát épen erre fordítja. A most még érvényben levő tanterv a közismereti tár-

gyakra eső idejét is nagyobb részét az elemek ismétlésére fordítja. Az elkészült, de még ki nem adott új képzőintézeti tanterv ugyan segítni fog ezen a túlzáson, a mennyiben az alsó középiskolák tantervében szereplő ismeretanyagot meglevőnek tekinti s arra épít tovább, de útja nem a tudományos rendszer felé visz, hanem a tanítónak szükséges ismeretkör gyakorlati szempontjától vezeteti magát. Különben pedig még határozottabban érvényre juttatja a képzőintézet szakiskolai jellemét, a pædagogiai tárgyakra több időt fordít, és a 4-dik évfolyam első sorban a gyakorlati tanítóképzés szolgálatában áll. Ellenben a középiskolák mind a nyolcz évfolyamukra kiterjedő egységes tanulmányi rendszerükben épen azt a czélt követik, hogy tanítványaikat a tudományos továbbképzésre alkalmassá tegyék. A felsőbb osztályokban a tudományok elemei már a tudományos rendszerek keretében tárgyalatnak. Ez a míg egyfelől szélesebb tárgyi alapot ad a továbbképzésre, másfelől formailag fejleszti s egyúttal próbára teszi a rendszeres áttekintés képességét. Az ilyen irányú tanfolyamot záró vizsgálat sikeres megállásáért kapott érettségi bizonyítványnak megvan az a tulajdonsága s épen az tekintetik benne jellemzőnek, hogy az a továbbképezhetőség hiteles próbája. S az erre való hiteles próbatétel hiányzik a tanítói oklevélből; a polgári képző tanárainak tapasztalatai is ezt mondják. Nem kivételes, de mondhatni, évenként ismétlődő tapasztalat, hogy a tanfolyam elején egyes tanulók majdnem taníthatatlanoknak mutatkoznak s aztán az év vége felé kezdik bontogatni szárnyaikat, mint a bábból a lepke, s a tanfolyam végéig a legjelesebbek közé küzdik föl magukat. Pedig megelőzőleg 12 évi iskolázáson mentek át, de mindaddig nem voltak azon kényszer elé állítva, hogy szunnyadó tehetségeiket kifejtsék. Még gyakoribb az ellenkező eset. A tanfolyam kezdetén a tanuló mindig jól el van készülve, a tanár már-már beléje veti reménysége horgonyát, de az év vége felé, midőn az anyag halmozódni kezd, kezd a fiú elveszíteni az összefüggést s az eredmény vagy az, hogy az első év végén lemondva visszatér az elemi iskolához, vagy pedig kínos szorgalommal, mindig a bukás szélén járva, de a szánakozó elnézést kiküzdve jut el az «elégéses» oklevélig. Mind a két esetben «kitünő» a fölvétel alapjául szolgáló oklevél, mert többnyire ilyenek jönnek ide, s mégis ennyire eltérő eredmény? A fentebbi állítást igazolja ez; azt t. i., hogy egy kitünő tanítói oklevél bizonyítja azt, a minek bizonyítékául kiállít-

tatott, hogy tulajdonosából kitünő tanító várható, de eldöntetlenül hagyja azt a kérdést, hogy az illető a továbbképzésre alkalmas készségekkel bír-e? Itt, próba közben dől el csak e kérdés, kire kedvező, kire kedvezőtlen értelemben. Azt lehetne ugyan ez ellen vetni, hogy hiszen a kitünő érettségisek közül is akad, a ki elzúlik az egyetemen. Nem hiszem azonban, hogy az ilyenek közül csak egy is volna olyan, a ki a maga lelkiismeretes igyekezete dacára bukott volna el, ha csak betegség nem fosztotta meg tehetőségeitől. A kitünő érettségisek elzúllásának nem intellectualis, hanem morális okai vannak. Az egyetemi tanszabadság nem ad eszközt ennek ellensúlyozására. Ellenben a polgári képzőre is kiterjedő elemi képzőintézeti szabályzatoknak vannak hasznosítható intézkedései is. A tanár folytonosan ellenőrzi a tanulók előmenetelét. Hogy a bajszos legényeknek kevésbé derogáljon, elnevezik ugyan «évközi colloquium»-nak, «ismétlés»-nek, de valóságban az a kihagyott lecke kérdezése, iskolai és házi feladatok készíttetése és számbavétele. A mutatkozó hanyagságot idejekorán észre veszi a tanár és elfojtására hathatós fegyelmi eszközök állnak rendelkezésére. A javíthatatlan hanyagoktól hamar megszüadítja magát az intézet, a többi pedig dolgozik az elsoványodásig. Azt hiszem, hogy a vizsgálatok közeledtével az összes tanulók átlag 10% súlycsökkenést szenvednek. A melyiknél a tanfolyam végén csekély vagy elégtelen eredmény mutatkozik, ezt nem az igyekezet, hanem a képesség hiányára lehet visszavezetni.

Teljesen hihás volna ebből azt a conclusiót vonni le, hogy a képzőintézeti tanítást is úgy kellene átalakítani, hogy ez a hiánya megszűnjék és hogy ezen a téren is sikerrel versenyezessen a középiskolákkal. Akkor tulajdonképeni célját, a mi neki létjogot ad, kellene elejtenie s középiskolává alakulván, nem volna többé tanítóképző. A helyes conclusio az, a minek a magyarázatául ezt az egész dolgot fölhoztam, hogy egy olyan továbbképző intézet, a melynek előképzője a tanítóképző, ehhez kell hogy alkalmazkodjék tanítási rendszerében. Ezt tette az egyetlen ilyen intézet, a Pædagogium, s ezen alkalmazkodásból szükségszerűen következett az, hogy idejének csak fele részét használhatja arra, hogy tanítványait a középiskolai színvonalon felül eső tudományos régiókba bevezethesse. De azért az a másfél év sem vész kárba. Arról minden helyesen szervezett tanárképzőnek gondoskodnia kellene, hogy benne valamely formában földolgoztassék maga az az iskolai

anyag is, a mit jelöltjeinek majd tanítaniok kell. Ezt cselekszi — a szükségből erényt csinálva — azon másfél év alatt a Pædagogium.

A gyakorlati képzés a szakképzéssel és az elméleti pædagogiai tanulmányokkal párhuzamosan halad. A gyakorló polgáriskola szoros kapcsolatban, közös igazgatás alatt, az intézet telkén van elhelyezve. Az első évek már bejárnak időnként hospitálni. A másodévesek próbatanításokat tartanak. Ezek a két A) és B) szakcsoporton külön folynak. A tanítás tárgyát a jelölt egy héttel előbb megkapja. Az alatt hospitál az illető osztályban a gyakorló iskolai tanár tanításain. Tervezetet készít a gyakorló iskolai tanár ellenőrzése mellett. Tanításán jelen vannak osztálytársai, a gyakorló iskolai tanárok és az illető szakcsoport képzőintézeti tanárai. Elnök rendesen az intézeti igazgató, vagy a pædagogia tanára. Ugyanezek jelenlétében és részvételével bíraltatik meg a tanítás. A harmadik évben a jelöltek évharmadonként fölváltva osztatnak be a gyakorló iskola tanárai mellé. Egy-egy osztályban heti két-három órás tárgyakat huzamosabb ideig tanítanak a gyakorló iskolai tanár felügyelete alatt.

Az egész tanfolyamon át végighuzódó gyakorlati képzésnek sok jó oldala van azzal szemben, a hol ez egy külön évbe van összeszorítva. Érvényesülhet benne a fokozatosság elve; a huzamosabban tartó benneélés valószínűbbé teszi, hogy a jelölt legalább némi kezdetleges routint szerezhessen; s megvan itt még az a specialis jó oldala is, hogy a jelölteknek már az elemi képzőben megkezdett ily irányú képzésének folytonossága nem szakad meg. Itt azután a képzőnek, mint előkészítő iskolának az erősebbik tulajdonsága érvényesül. Az előadó tanárnak gyakran van alkalmja kellemes meglepetésekben részesülni, a midőn tanúja, hogy ugyanaz a jelölt, a kihez tanulás tekintetében hajlandó volt kevés reményt fűzni, milyen csinos dolgokat produkál a tanítás terén.

A párhuzamosan haladó gyakorlati képzés folytán a jelöltnék elméleti tanulmányai közben is állandóan tudatában marad a gyakorlati czél s a vonatkozásokat elmélet és gyakorlat között folyton megteheti. A tanfolyam előadó tanárainak résztvétele a próbatanításokban szaporítja és erősíti azokat a kapcsokat, melyek a tanárképzés elméleti és gyakorlati menetét összefűzik.

Fölemlítem még, hogy a tanulónak több mint fele internatusban lakik, a hol nem gazdag, de tisztességes teljes ellátásban

részesül. Az internatus közös épületben van a könyvtárral, szer-tárakkal és laboratóriumokkal.

Mindezekből — bár vázlatos — de elég hű képet alkotha-tunk a tanfolyam szervezetéről. A tanárképzés céljához illesz-kező, egységes, harmonikus szervezet ez. Organikus hiányokban nem szenved, megvan neki keze-lába, mindene. De . . . mégis hiányos csaknem mindene.

Líz a különben arányos szervezet rettenetesen sovány, vézna, szűkmellű, trivialis szóval élve: nem bírja szuszszal. E mellett egyik részében még a vízi-betegség symptomái is mutatkoznak. Itt a hajtó erő elégtelen ahhoz, hogy a gépezetet helyes működésben tartsa. Jár ugyan, de csikorogva.

Az a puffadtság, melyet mint vízkóros symptomát jeleztem, a *B*) szakcsoportnak szaktárgyakkal való túlhalmozottságában áll. Nem hiszem, hogy valaki szorongás nélkül olvasta volna végig azt a hosszú névsort e cikk elején. A középiskolai szakcsoportok közül kitelne abból kettő teljesen (a mennyiség-természettani és a természetrajz-kémiai) s még maradna egy kereskedelmi szakcsoport (keresk. és politikai számtan, könyvvitel) s még ráadásúl ott van az ábrázoló geometria és gazdaságtan. S ez utóbbi alkalmazott tudományok adják épen a legtöbb megtanulni valót. Szak-képzettséget kívánni ilyen sok tárgyban, ez ellenmondásban van a szakképzés természetével. Hiábavaló az óraszámnak máris túlsá-gos felnövelése (heti 92 *elméleti* óra három évre), hiába volna a tanfolyam megnyújtása akár tíz évre, — azt az ellenmondást nem lehet megszüntetni. Egyetlen emberi koponya befoglaló képessé-gének határán túlmenni nem lehet. Az eredmény az, hogy a jobb fiúk minden tárgyból megtanulják a «leczkét», a gyöngébbek min-denikhez konyítanak valamit, a vizsgáló bizottság pedig a lehe-tetlen kíváncsisággal szemben elnézésre hangolva, önkénytelenül leszállítja a mértéket. S a bukások száma mégis rengeteg; magán-úton készülőknel ritkaság a siker (bár az *A*) csoporton a képesi-tettek fele ilyen), csakis a tanfolyam dressuráján átment jelölt bírja kiállani. Mesterségesen van itt előidézve a polgáriskolák tanárhiánya a *B*) szakcsoportbeliekből. Pedig a szükséglet nem kívánja ezt a halmozást. A csonka iskolákban is kell legalább két ember ezen csoportból, a teljesebbekben hárman-négyen osztoz-nak rajta. A tanári kar 12 év óta sürgeti már ezen halmozás meg-szüntetését. Ajánlotta — nem az egyszerű kettévágást, hanem a

tárgyaknak új, rationalis, az alkalmazhatóság körét alig szűkítő csoportosítását. Nevezetesen, hogy a mennyiségtani kör öt tárgya a fizikával és chemiával alkosson egy önálló szakcsoportot, s viszont a természettudományi kör hat tárgya az algebrával és geometriával egy másikat. Az első megkönnyebbülne a természetrajzi tárgyakkal és a gazdaságtannal, a második a kereskedelmi és politikai számtannal, könyvvitellel és az ábrázoló geometriával. Az ajánlat nem fogadtatott el, mert «mélyreható szervezeti változtatásoknak» nincs most itt az idejük (12 év óta nincs). E folyóirat tanító-ember olvasói tisztában lesznek a felől, hogy mit kell érteni iskolai dolgokban a «mélyreható» változás alatt. Azt, a melyik pénzbe kerül. Ez a szakcsoport-megosztás t. i. egy új tanári állás szervezését tette volna szükségessé. Így hát a tanári kar tanít tovább, attól a tudattól gyötörve, hogy emberkinzást végez.

Erőtlené teszi a szervezetet a tanítóerők elégtelensége. A legtöbb tanárra két ember munkája esik. Tudni kell ugyanis, hogy a polgári képző tanárai elemi képzőintézeti tanárok. Az ezekre vonatkozó szabályok hatása alá tartoznak s minden viszonylataikban ezek szerinti bánnak velük. Pl. kötelezve vannak heti 18 órára s ki is jut ennyi — kettő kivételével — mindeniknek. Naponként három, jól készült előadás! Bizony, több marad abból a rutinra, mint a készülésre. Azután érdeklődni kell a próbatanítások iránt s részt venni azok bírálatában. Gondozni szertárakat és laboratóriumokat, vezetni a tanulók laboratoriumi dolgozatait assistens nélkül, sőt laborans nélkül. Az internatustól is elősegített sűrű érintkezés csábítaná a tanárt tanítványainak seminariumszerű foglalkoztatására, próbálgatja is olykor, de a fáradtság legyőzi az ingert; ez még nem válhatott rendszerré. Gondoskodva van ugyan, hogy a tanárok az ilyen foglalkozásba is begyakorolhassák magukat. Most 10 éve a tanfolyamnak tanfolyamja nőtt: a képzőintézeti tanárképző tanfolyam. Ebben a polgárit végzetek java még egy évig marad s tisztán seminariumi mód szerint képeztetik tovább. Házi feladatokat kap, szakkönyveket tanulmányoz a tanárok útmutatásai szerint és tanácsaitól támogatva. Oh, ez nem jár a tanárra nézve óratöbblettel; ezek a megbeszélések nem előre kitűzött napokon, csengetéstől csengetésig tartatnak, hanem a mikor a jelöltnek éppen kérdezni valója akad, hol egy negyedórát, hol egy félórát, hol egy félnapot. Az órarendbe ez nincs fölvéve s

azért — a burokratikus fölfogás szerint — a tanári karnak semmi munkát nem okoz.

Nem akarom tovább fűzni ezt a themát, nehogy egyéni panasz színe legyen. A hozzáértő ennyiből is látja a nagy aránytalanságot, mely az elvégzendő munka s a rendelkezésre álló munkaerő közt van. Ez a főoka, ha az intézet nem tud minden várakozásnak megfelelni.

Az eddigi állapot azt a hatást teszi az emberre, mintha itt elemi képzőintézeti tanárokat gyakorlat és önképzés útján polgári képző-tanárokká képeznének ki egy valamikor fölállítandó igazi polgáriskolai tanárképző számára, a melynek magának is helyes rendszerét itt kísérlet közben akarják megállapítani. Geniális terv, csak egy kissé soká tart. 14—24 év óta az egyesekre. Egy pár már ki is dőlt belőle. És jellemző a helyzetre, hogy ezen megüresedett állások betöltését a tanári kar nem meri sürgetni, mert attól kell tartania a jelen viszonyok között, hogy erre a feladatra kész, arra való ember nem fog jelentkezni a pályázók közt. A tanári kar t. i. kész embert óhajtana, mert nem tette még magáévá azt az előbbi fölfogást, hogy csak itt, a gyakorlat közben kell a tanárnak ki-képződnie.

A tanfolyam 24 éves életéből elvonható tanulságok a következők. Tapasztalatok szereztettek, hogy miképen lehet és kell olyan tanárképzőt szervezni, a melynek a fölvételi föltétele a tanítói oklevél. Számba tudjuk venni ennek az előképzettségnek hátrányait és előnyeit az érettségivel szemben. Látjuk, hogy valamely tisztán a tanárképzésre szolgáló szervezetben hogyan lehet a képzés különböző föltételeit egységes organismusba összekapcsolni. És, ha arról van szó, hogy ezen szervezet zavartalan működése biztosíttassék, rá tudunk mutatni a hiányokra és gátló akadályokra, a melyek elhárítandók.

Lesz-e szükség a jövőben egy ilyen intézetre, ezt a kérdést egy későbbi cikkben óhajtom megbeszélni, számba véve majd az eshetőségeket s a fölmerült különböző tervezeteket. Hogy jelenleg és a közel jövőben még nélkülözhetetlen marad, azt mutatja a polgáriskolákban már is föllépett tanárhiány, melyet más forrásból pótolni nem lehet. Innen fedezik tanárszükségletüket az elemi tanítóképzők is, s innen fedezték eddig, részben legalább, a kereskedelmi iskolák és felsőbb leányiskolák. S hogy hol nyilnék ezeknek egyhamar más forrás, azt sehol sem lehet látni, mert a

középiskolai tanárképző a maga közvetlen szükségletét sem bírja fedezni. Azért okadatolt volna, hogy ez a nélkülözhetetlen intézet a további használatra egy kis reparációban részesüljön s a hiányok közül legalább azok orvosoltassanak, a melyek nem járnak nagyon «mélyreható» változtatással. Egy ilyen volna pl. a B) szakcsoport megosztása, mely a jelölteket és tanárokat egy csomó fölösleges lelki szenvedés alól fölszabadítaná.

KOVÁCS JÁNOS.

ERKÖLCSI NEVELÉS AZ ISKOLÁBAN.

(Befejező közlemény.)

V.

A fegyelmezésről általában.

13. A fegyelmezésről általában. — 14. Iskolai fegyelem. — 15. Erkölcsi fegyelem.

13. Míg a tanítás segítségével arra törekszünk, hogy növendékeinket felvilágosítsuk azokról a dolgokról, viszonyokról, természeti és erkölcsi törvényekről, a melyek között majdan élnie kell; addig egy másik úton, a *fegyelmezés* útján, a mit a tanítással ellentétben nevelésnek is szoktak mondani, arra kell törekednünk, hogy növendékünk az ő cselekvéseiben csakugyan amaz erkölcsi elvek szerint járjon el, a melyeket a tanítás folyamán inkább csak elméletileg sajátított el. Mert ismerni és szeretni a jót már nagy haladás az erkölcs útján, de még korántsem annyi, mint cselekedni is. Erre szoktatni kell a növendéket; akarátát az emberi önzés elleni küzdelmében támogatni; benne határozott erkölcsi elveket kifejlesztteni; öntevékenységet mindinkább fölkelteni, őt a maga megfigyelésére és önbírálatra szoktatni. Öntevékenység nélkül valamint igazi ismeret, úgy igazi erkölcs sincs. Ha csak a nevelő szeme láttára, csak az ő buzdítására vagy nyomására cselekszik jól, akkor ezt a cselekedetet nem fogja egészen a magáénak tekinteni, más hasonló esetben már nem is fog rá emlékezni, az akarat emlékezete, vagyis a jónak a megszokása nem fog benne kifej-